

معرفی کتاب / شرح حال و اقدامات شیخ محمد خیابانی

۶ مرداد ۱۳۹۴ ساعت ۱:۵۰

امتیاز کتاب این است که تنها اندکی پس از شهادت شیخ منتشر شده و شامل اطلاعات و روایاتی ناب و دست‌نخورده است. غیر از یادداشت حاج محمدعلی آقا بادامچی، یادداشت‌هایی از ح. ک. ایرانشهر، «دکتر رضازاده شفق»، و «ع. ا. بامداد» در کتاب نقل شده‌اند.

«شرح حال و اقدامات شیخ محمد خیابانی» کتابی است که اولین بار در سال ۱۳۰۴ شمسی، انتشارات معروف «ایرانشهر» (به‌مدیریت حسین کاظم‌زاده ایرانشهر) آن را در برلین منتشر کرد. حدود نیم قرن بعد، فقط یک بار دیگر، انتشارات سحر آن را به بازار فرستاد. بنابراین، این کتاب نسبتن مهم، آن‌طور که باید، دیده و شناخته نشده است.

شیخ محمد خیابانی (۱۲۹۹-۱۲۵۹) از نام‌دارترین مجاهدان عصر مشروطه و از پیش‌گامان آزادی‌خواهی و تجدد و ترقی در ایران است. این شیخ شهید که تحصیلات دینی داشت و پیش‌نماز مسجد جامع تبریز هم بود، با برخاستن اولین نسیم‌های مبارزه با استبداد، به سلک سیاسیون و راه‌بران مردم پیوست. او سال‌ها تلاش کرد با نطق‌های پرشورش مردم آذربایجان را به مبارزه با حاکمان بی‌لیاقت قاجار و عمال زورگو و وطن‌فروش آن‌ها تهییج کند. در انتخابات مجلس دوم کاندیدا شد و به وکالت مردم رسید. به تهران آمد و آن‌جا هم صدای رسای مبارزه با خیانت به وطن و استعمار و استبداد بود. از جمله‌ی برجسته‌ترین اقدامات‌اش در این دوران مخالفت سفت و سخت با پذیرفتن اولتیماتوم روس‌ها به ایران بود. او سخن‌رانی یک ساعته‌ی غرایبی در مجلس ایراد کرد و بعد، به خیابان رفت و در میان مردم به روشن‌گری درباره‌ی این خیانت و ذلت پرداخت. خیابانی می‌گفت: «در راه زنده‌گی شرافت‌مندانه باید از جان و مال گذشت.» در طول عمر کوتاه‌اش، هم‌واره به این سخن‌اش پای‌بند ماند و با مرگ‌اش به اعتقادش صحه گذاشت.

شیخ محمد خیابانی در سال‌های آخر عمر، مقتدا و قائد آزادی‌خواهان تبریز بود. قرارداد ۱۹۱۹، قراردادی که «وثوق‌الدوله» با عقد آن مملکت را دودستی تقدیم انگلستان می‌کرد، ننگی بود که نمی‌شد زیر بار آن رفت. خیابانی به مبارزه با این قرارداد برخاست و پس از ناکامی در جلوگیری از انعقاد آن، قیام کرد. در دو روز، ادارات دولتی تبریز به دست مجاهدان افتادند و شهر به تصرف خیابانی و هواخواهان‌اش درآمد. قیام چند ماه ادامه داشت و در این مدت، کابینه‌ی وثوق‌الدوله - دشمن سرسخت خیابانی - سقوط کرد و «مشیرالدوله» روی کار آمد. او «مخبرالسلطنه» (مهدی‌قلی هدایت) را حاکم آذربایجان کرد. مخبرالسلطنه به آزادی‌خواهی و وطن‌پرستی (!) شهره بود و شیخ و یاران‌اش گمان نمی‌کردند او برای سرکوب قیام آن‌ها به خون‌ریزی متوسل شود. از این رو، آن‌ها تدارکات نظامی لازم را ندیدند و در یک حمله‌ی غافل‌گیرانه، مغلوب جانیان مخبرالسلطنه و هم‌دستان قزاق آن‌ها شدند. شیخ را در محل اختفای‌اش، زیرزمین یکی از همسایه‌ها، با شلیک گلوله از پای درآوردند و حتا حرمت جسدش را نگه نداشتند.

بازوی‌اش را بریدند و او را روی یک نردبان گذاشتند و چون درفش کاویان در شهر گردانند.

کتاب «شرح حال و اقدامات شیخ محمد خیابانی» چند یادداشت مختلف را در بردارد. به‌ترین آن‌ها، که اهمیت سرتاسر کتاب وابسته به آن است، مقاله‌ای است با عنوان «تاریخ ولادت و ایام صباوت و جوانی شیخ» به‌قلم «حاج محمدعلی آقا بادامچی». آقای بادامچی از دوستان نزدیک و از هم‌زمان شیخ شهید بوده و سال‌ها با او مرآده داشته است. او در یادداشت موجزش روایتی دست اول و بسیار خواندنی از زنده‌گی و مرگ شیخ محمد خیابانی ارائه می‌دهد. به‌ویژه، بازگویی چه‌گونه‌گی قتل خیابانی و واکنش مخبرالسلطنه به آن واقعه بسیار حائز اهمیت است.

امتیاز کتاب این است که تنها اندکی پس از شهادت شیخ منتشر شده و شامل اطلاعات و روایاتی ناب و دست‌نخورده است. غیر از یادداشت حاج محمدعلی آقا بادامچی، یادداشت‌هایی از ح. ک. ایرانشهر، «دکتر رضازاده شفق»، و «ع. ا. بامداد» در کتاب نقل شده‌اند. تعدادی از نطق‌ها و مقالات و هم‌چنین گزیده‌ای از جملات قصار شیخ هم ضمیمه‌ی «شرح حال و اقدامات شیخ محمد خیابانی» است. با خواندن این قسمت، خواننده شناختی نو و بی‌واسطه از افکار و عقاید شیخ پیدا می‌کند. برای خود من حیرت‌آور بود وقتی دیدم این مرد دین‌مدار، در آن سال‌ها که طاعون جهل سرتاسر ایران را فرا گرفته بود، از لزوم پی‌روی از ترقیات ممالک اروپایی سخن می‌گوید، از حقوق نسوان دفاع می‌کند، و دوران‌دیشی و تجددطلبی را با لزوم روشن‌گری توده‌ها درهم می‌آمیزد. آن‌ها که به مطالعه‌ی تاریخ مشروطیت و کنکاش در سابقه‌ی آزادی‌خواهی در ایران علاقه‌مندند «شرح حال و اقدامات شیخ محمد خیابانی» را سودمند خواهند یافت؛ هرچند، یافتن خود این کتاب دشوار است.

آدرس مطلب :

<https://www.cafetari.kh.com/news/۲۰۶۰۴/کتاب-معرفی-شرح-حالات-محمد-خیابانی>